

Prof. dr hab. Józef Maciuszek
Instytut Psychologii Stosowanej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Recenzja

dorobku dr Magdaleny Formanowicz w postępowaniu habilitacyjnym
oraz ocena, czy spełnia on kryteria określone w
art. 219 *Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*

Informacje ogólne

Pani Doktor Magdalena Formanowicz ukończyła studia magisterskie w zakresie psychologii w 2007 roku w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie, a w listopadzie 2010 roku uzyskała w Instytucie Psychologii Polskiej Akademii Nauk stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie psychologii. Po ukończeniu studiów magisterskich podjęła pracę w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej; w latach 2007 – 2010 na stanowisku asystentki, a w latach 2010-2013 na stanowisku adiuntki. W latach 2013 – 2018 prowadziła badania post-doctoral w Uniwersytecie w Bernie, Szwajcaria. Następnie była zatrudniona na stanowisku adiuntki w Uniwersytecie Surrey, Wielka Brytania i w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (w latach 2018-2020). Obecnym miejscem pracy Habilitantki jest Instytut Psychologii w SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny.

Pani Doktor Magdalena Formanowicz przedstawia jako główne osiągnięcie naukowe dwa cykle powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych (zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2, lit. b Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Artykuły zgłoszone jako osiągnięcie naukowe obejmują problematykę znaczenia języka w rozumieniu zjawisk psychospołecznych i są zgrupowane w dwa cykle: **Cykl A** dotyczy językowych markerów sprawczości (sprawczość jako wymiar percepcji społecznej), a **Cykl B** dotyczy czynników wspierających zmiany językowe, na przykładzie języka równościowego (chodzi o zmiany dotyczące używania feminatywów w kontekście nazw zawodów).

Ocena osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe Habilitantka przedstawiła cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych. Na osiągnięcie naukowe

składa się 8 artykułów, z których 6 opublikowano w wysoko punktowanych czasopismach, to znaczy mających 100 lub więcej punktów ministerialnych (pozostałe dwa we *Frontiers in Psychology*, po 70 pkt. ministerialnych). Siedem z nich należy w sensie ścisłym do pism psychologicznych (głównie z obszaru psychologii społecznej) a jedno (*Journal of Mixed Methods Research*) jest czasopismem interdyscyplinarnym z obszaru social i behavioral sciences.

Zainteresowania naukowe Habilitantki mieszczą się w szerokim obszarze problematyki interakcji języka i myślenia (poznawania). Idea, iż język wpływa na poznanie ma długą historię; do jej rozpowszechnienia przyczynił się szczególnie rozwój na przełomie XIX i XX wieku lingwistyki kulturowej oraz prace takich badaczy, jak F. Boas, E. Sapir i B. L. Whorf, którzy w gramatycznych strukturach i leksykonie danego języka upatrywali źródła różnic w sposobie myślenia, poznawania, doświadczania rzeczywistości (hipotezy relatywizmu i determinizmu językowego). Współcześnie wiele badań potwierdza, że język ma wpływ na poznanie, percepcję, pamięć (na sposób w jaki kodujemy, przechowujemy, wydobywamy informacje z pamięci). Wpływ ten wiąże się nie tylko z leksykonem i semantyką, ale także aspektem gramatycznym języka. W tym obszarze problemowych mieści się dorobek Habilitantki, zgłoszony jako osiągnięcie naukowe.

Cykl A.

Pierwszy cykl badań (zatytułowany „Językowe markery sprawczości”) dotyczy problematyki roli wybranej kategorii gramatycznej (czasowników) jako sygnału sprawczości; jednego z dwóch (obok wspólnotowości) podstawowych wymiarów percepcji społecznej; postrzegania i oceniania siebie, innych ludzi oraz grup społecznych. Oczywistym „nośnikiem” tych wymiarów jest semantyczny, treściowy poziom języka. Wymiar sprawczości związany jest ze skutecznością w realizacji celów i obejmuje treści związane z kompetencjami, osiągnięciami, inteligencją. Natomiast drugi wymiar, wspólnotowość, odnosi się do funkcjonowania człowieka w relacjach społecznych - ten wymiar jest opisywany przez treści związane z moralnością, uczciwością, czy życzliwością. Oryginalne podejście Habilitantki polega na zmianie perspektywy przy analizie nośników sprawczości, z poziomu treści (semantyki) na poziom syntaktyczny (gramatyczny).

Ważność sprawczości w różnych aspektach społecznego funkcjonowania ludzi sprawia, że informacje o tym wymiarze są kodowane w języku na wiele sposobów. To założenie stanowi punkt wyjścia podjęcia przez autorkę badań nad językowymi markerami sprawczości. Jej dorobek i wkład naukowy w tym obszarze zawarty jest w cyklu 4 artykułów, które zawierają

opisy serii eksperymentów dotyczących różnych aspektów roli czasowników jako markerów sprawczości.

Pierwszy artykuł Cyklu A. "Verbs as linguistic markers of social agency. The social side of grammar" opublikowany w *European Journal of Social Psychology* wprowadza nas w naukową ideę tego programu badań, w model gramatyki społecznej (social grammar model – SGM), zapoznajemy się z teoretycznym uzasadnieniem, dlaczego czasowniki jako część mowy są kategorią gramatyczną szczególnie „predysponowaną” do komunikowania społecznej sprawczości. W przedstawionej w tym artykule serii badań znajdujemy dobre ugruntowanie teoretyczne projektu, adekwatną metodologię oraz interesujące wyniki o nowatorskiej wartości naukowej. W serii czterech badań (w tym 3 eksperymenty) wykazano, że czasowniki są związane ze sprawczością, podstawowym wymiarem percepcji społecznej. Okazało się zatem, że sprawczość może być przekazywana nie tylko poprzez treść słowa, ale też przez formę gramatyczną (w tym przypadku czasowniki). Uzyskane wyniki potwierdzają odkrycia innych badaczy wskazujące, że nośnikiem pewnych informacji społecznych może być użyta kategoria gramatyczna (np. rodzaj gramatyczny), a nie tylko znaczenie słów.

Należy podkreślić metodologiczne walory opisanego w tym tekście programu badań; łączenie różnych metod badawczych: analiza archiwalna (dotycząca korpusów języka polskiego i niemieckiego) i seria badań eksperymentalnych. Chcę podkreślić wykorzystanie pseudo-słów jako materiału badawczego; w tym paradygmacie aspekt gramatyczny (a nie semantyczny) pozwalał zakwalifikować je do poszczególnych części mowy (czasowniki, rzeczowniki, przymiotniki) – był to trafny sposób oddzielenia semantyki od syntaktyki. Badano postrzegany przez badanych związek pseudo-słów (należących do różnych części mowy) ze sprawczością i wspólnotowością, kontrolując jednocześnie ocenę walencji i abstrakcyjności użytych pseudo-słów. Ta metodologia znakomicie posłużyła wykazaniu zjawiska meta-semantycznego oddziaływania; przekazywania treści na poziomie gramatyki.

Uzyskane wyniki, które pozytywnie zweryfikowały hipotezę, iż czasowniki (bez uwzględnienia ich znaczenia semantycznego) mogą być markerem przekazu społecznego („sugerować” sprawczość) stały się źródłem kolejnych pytań i projektów badawczych opisanych w następnych artykułach z pierwszego cyklu badań. Dotyczyły one efektywności przekazu (wpływ haseł reklamowych) oraz relacji międzygrupowych.

Artykuł „«Make it Happen!»: Verbs as markers of agency increase message effectiveness” (opublikowany w *Social Psychology*) raportuje badania, których celem było m.in. sprawdzenie, czy ocena czasowników jako bardziej „sprawczych” niż inne części mowy wystąpi także w przypadku użycia słów prawdziwych a nie pseudo-słów. Wiązało się to z

zabiegiem oddzielenia sprawczości zawartej w treści komunikatu od komunikowania jej przez formę gramatyczną. Pozwoliło to konfrontować efekty informowania o sprawczości za pomocą kategorii gramatycznej i za pomocą treści przekazu.

Konstrukt sprawczości oraz rola kategorii gramatycznej jako jej językowego nośnika zostały uwzględnione w kolejnym kontekście teoretycznym - postrzegania grupy własnej i obcej (ingroups vs. outgroups). Przesłanką kolejnego projektu (artykuł „Verb intergroup bias: Verbs are used more often in reference to ingroups than to outgroups”, opublikowany w *Social Psychological and Personality Science*.) jest założenie, że skoro wyżej oceniamy sprawczość własnej grupy niż obcej to powinno się to wiązać z częstszym używaniem czasowników przy opisie grupy własnej. Zastosowano metodę analiza archiwalnej badając użycie języka naturalnego. Podkreśliśmy, że uwzględniono ogromną ilość różnych korpusów języka angielskiego, które w serii badań zawierały różne teksty, wybrane ze względu na różne kryteria, np. oficjalne przekazy lub nie, różne kraje z angielskim językiem urzędowym (20 tekstów), różne grupy narodowościowe w USA. Kolejną zmienną mierzoną była ocena perswazyjności przekazu. Manipulowano także kontekstem użycia ocenianych komunikatów; kampanie organizacji pozarządowych lub korporacyjnych.

Seria eksperymentów dostarczyła ważnych naukowo odkryć; w każdym z trzech eksperymentów uzyskano replikację efektu kategorii gramatycznej; czasowniki niezależnie od treści są markerem sprawczości. Co więcej wyniki wskazują, że czynnik gramatyczny może niezależnie od treści przekazu wpływać na ocenę jego perswazyjności. Oczywiście ten wpływ, z natury rzeczy, ma bardziej utajony charakter niż oddziaływanie poprzez treść przekazu. Te wyniki mogą otworzyć nowy obszar badań nad komunikacją perswazyjną.

Ten projekt charakteryzuje się dobrym ugruntowaniem teoretycznym; znajdujemy nawiązanie do modelu międzygrupowej asymetrii językowej (linguistic intergroup bias – LIB; zjawisko opisane w serii badań Anne Maass), do modelu kategorii lingwistycznych, do modelu treści stereotypów. Verb intergroup bias (VIB) stanowi podsumowanie wyników badań własnych, wskazujących na międzygrupową asymetrię czasownikową. W czterech badaniach różnie definiowane grupy własne były na ogół częściej opisywane za pomocą czasowników niż grupy obce. Zgodnie z VIB badanie potwierdziło, że odmiennność postawy wobec grupy własnej i obcej (ocena wyższej sprawczości grupy własnej) może wiązać się z różnicą dotyczącą kategorii gramatycznych użytych w opisie grup. Dodajmy że uzyskane wyniki potwierdzają rozumowanie, wnioskowanie teoretyczne i przewidywane mechanizmy. Mamy też do czynienia ze znakomitym łączeniem wiedzy z obszaru psycholingwistyki i psychologii społecznej.

Uzupełnieniem i wzbogaceniem omawianego projektu było podjęcie badań dotyczących treściowych reprezentacji dwóch wymiarów postrzegania społecznego (artykuł "The big two dictionaries: Capturing agency and communion in natural language", opublikowany w *European Journal of Social Psychology*). Najważniejszym osiągnięciem zaprezentowanej w tym tekście serii badań jest stworzenie słowników do diagnozowania sprawczości i wspólnotowości w badaniu języka naturalnego. Te stworzone słowniki, oparte na metodologii narzędzia Linguistic Inquiry Word Count – LIWC, odznaczają się dobrymi parametrami psychometrycznymi. Co więcej, zaprojektowano badanie (analizy częstotliwości występowania słów sprawczych i wspólnotowych w ogłoszeniach o pracę w stereotypowo męskich lub żeńskich zawodach), które potwierdziło przydatność tych słowników do ilościowego pomiaru treści sprawczych i wspólnotowych w języku naturalnym. Oznacza to, że badacze podstawowych wymiarów percepcji społecznej mogą sięgać po nowe narzędzia pomiaru.

Cykl B.

Publikacje należące do Cyklu B także dotyczą wpływu kategorii gramatycznych na procesy psychospołeczne. W tej serii badań mamy odwołanie się do rodzaju gramatycznego, a dokładniej zjawiska językowego polegającego na tym, że często nazwy różnych grup społecznych (w tym szczególnie nazwy zawodów) mają męski rodzaj gramatyczny, chociaż odnoszą się do ludzi niezależnie od ich płci.

Ten projekt badawczy w mniejszym stopniu mieści się w obszarze badań podstawowych a bardziej badań stosowanych o praktycznym społecznym charakterze. Wydaje się, że jedną z inspiracji do podjęcia tej problematyki są wcześniejsze wyniki badań, które wykazują, że przekaz z męskimi formami rodzajowymi jest automatycznie odbierany (również przez kobiety) jako dotyczący mężczyzn. W pewnych kontekstach (np. zawodowych) może to generować efekt wykluczenia – np. z badań wynika, że używanie w ofertach pracy męskiego rodzaju gramatycznego w określaniu nazwy zawodu czy stanowiska pracy skutkowało mniejszym odzewem kobiet. Zwracano także uwagę na aktywizowanie przez żeński rodzaj gramatyczny stereotypu płci.

Cykl B. zgłoszony jako osiągnięcie naukowe dotyczył dwóch obszarów problemowych (ściśle ze sobą powiązanych). Po pierwsze, zespół dr Formanowicz interesował się odbiorem przez kobiety żeńskich form nazw zawodów (szczególnie tych zawodów, którym tradycyjnie przypisany jest rodzaj męski). Sprawdzano efekt wprowadzenia tych form językowych przy nazwach zawodów oraz w jakim stopniu te formy są przez kobiety używane. Drugi obszar

problemowy w tym cyklu badawczym dotyczy kwestii praktycznych; przede wszystkim zagadnienia, jakie czynniki mogą przyczynić się do skutecznego wprowadzania zmian równościowych przy używaniu nazw zawodów i stanowisk w pracy.

Przeprowadzone serie badań opublikowane w dwóch pierwszych artykułach tego Cyklu dostarczyły wiele interesujących wyników, które potwierdziły, że rodzaj gramatyczny nazw zawodów jest czynnikiem aktywizowania stereotypu; m.in. kobiety w roli zawodowej były oceniane niżej w warunku używania w nazwie zawodu żeńskiej formy gramatycznej niż formy męskiej. Okazało się też, że kobiety preferują przy określaniu swojego zawodu używanie męskiego rodzaju gramatycznego. Wykazała to zarówno analiza korpusu języka polskiego (zapis codziennego użycia języka) dotycząca częstości używania danej formy rodzajowej przy określaniu swoje zawodu w dziedzinie psychologii, jak i odpowiedzi kobiet (studentek psychologii) na pytanie, jaką formę nazwy zawodu preferują w odniesieniu do siebie. Odkryto także, że ważnym czynnikiem tego efektu jest uruchamianie przez żeńskie formy gramatyczne skojarzenia z niższą kompetencją, sprawczością i statusem. Badania jakościowe pozwoliły z kolei odkryć, że kobiety nie traktują męskich form rodzajowych jako przejawu dyskryminacji, co może być jednym z czynników ograniczonego używania przez kobiety żeńskich form nazwy zawodów.

Dużą zaletą tych badań jest społeczne znaczenie podjętej problematyki, ich oryginalność na polskim gruncie kulturowo-językowym oraz podejście metodologiczne. Zastosowano różne metody pomiaru: analiza archiwalna (wykorzystanie korpusu języka polskiego), badania jakościowe, badania ilościowe. Manipulowano różnymi warunkami eksperymentalnymi, m.in. używanie w materiałach badawczych nazw nieistniejących zawodów (w celu uniknięcia stereotypowych skojarzeń) albo odwołanie się do nazw istniejących zawodów, ale o różnym statusie.

Dwa pozostałe artykuły tego Cyklu opublikowane w *Frontiers in Psychology* („Can gender-fair language reduce gender stereotyping and discrimination?” oraz „Capturing socially motivated linguistic change: how the use of gender-fair language affects support for social initiatives in Austria and Poland”) są poświęcone warunkom możliwości wprowadzenia języka równościowego w celu ograniczenia stereotypów i dyskryminacji związanych z płcią. Pierwszy tekst ma charakter przeglądowy i zawiera wielostronne analizy czynników mogących ułatwiać wprowadzanie języka równościowego; koncentrując się na rodzaju gramatycznym (męskim i żeńskim) nazw zawodów. Drugi jest raportem z serii badań empirycznych. Interesujące są porównania między różnymi krajami i obszarami językowymi, pozwalające skonstatować, że ograniczenia w używaniu żeńskich form nazw zawodów mają źródła natury językowej, ale

także źródła kulturowe związane z poziomem panującej równości płci i regulacjami prawnymi dotyczącymi języka równościowego. Wyniki przeprowadzonych badań empirycznych, dotyczące porównania reakcji na język równościowy w Polsce i Austrii (stopnia poparcia inicjatyw społecznych) potwierdziły, że reakcje te zależą od poziomu równości płci, czasu wprowadzenia feminatywów i wsparcia instytucjonalnego.

Podsumowanie osiągnięcia

Jestem całkowicie przekonany, że wskazane osiągnięcia naukowe pani dr M. Formanowicz stanowią znaczący wkład w rozwój dyscypliny psychologia w obszarze z pogranicza psycholingwistyki i psychologii społecznej. Habilitantka odwołuje się do sprawczości, która obok wspólnotowości jest najważniejszą kategorią treściową w przetwarzaniu informacji społecznych, w spostrzeganiu osób i grup społecznych. Podejście Habilitantki polega na zmianie perspektywy analizy nośników sprawczości, z poziomu treści (semantyki) na poziom syntaktyczny (gramatyczny). W serii dobrze zaplanowanych badań odkrywa i potwierdza, że czasowniki są markerem sprawczości. Co ważne, kolejne badania rozszerzały zagadnienie roli czynnika gramatycznego jako markera treści sprawczych, poprzez uwzględnienie go w kontekście grupie własnej i obcej (zweryfikowanie międzygrupowej asymetrii czasownikowej, gdy mówimy o tych grupach) oraz oceny perswazyjności przekazu. Jestem przekonany, że odkrycie, iż czynnik gramatyczny może niezależnie od treści wpływać na ocenę perswazyjności przekazu stanie się inspiracją do nowych badań nad komunikacją perswazyjną. Ważne osiągnięcie naukowe wiąże się też z uwzględnieniem efektu rodzaju gramatycznego w nowym kontekście teoretycznym; form gramatycznych nazw zawodów i stanowisk pełnionych w pracy.

Metodologia badań stanowi także silną stronę projektu; m.in. autorki stosują triangulację metodologiczną wykorzystując kilka metod badawczych w danym projekcie badawczym, różne techniki w obrębie tej samej metody badawczej – co zapewnia wiarygodność wyników badań. W kontekście metodologii trzeba także podkreślić stworzenie słowników do diagnozowania sprawczości i wspólnotowości w badaniu języka naturalnego.

Zgłoszone artykuły są publikacjami wieloautorskimi (od dwóch do sześciu autorek(ów), oprócz jednego tekstu, gdzie Habilitantka jest jedyną autorką. Należy podkreślić, że w przypadku sześciu artykułów Pani Doktor jest pierwszą autorką, a w pozostałych dwóch – drugą. W przypadku większości zgłoszonych jako osiągnięcie artykułów opracowała pomysł badawczy, projektowała badania i je przeprowadzała, wykonywała analizę danych, pisała

pierwszą wersję artykułu, prowadziła proces rewizji. Te dane potwierdzają jej fundamentalny wkład w realizowane projekty badawcze.

Dorobek towarzyszący

Oprócz głównego osiągnięcia naukowego Habilitantka może się poszczycić dużą liczbą innych artykułów naukowych (w czterech z trzynastu jest pierwszą autorką), które posiadają wysoką wartość naukową i opublikowane zostały w prestiżowych czasopismach naukowych (m.in. *Journal of Experimental Social Psychology*). Imponująca jest jej aktywność w projektach grantowych. Brała udział (jako kierowniczka lub wykonawczyni) w realizacji 10 projektów finansowanych w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych. Aktualnie jest kierowniczką dwóch grantów Narodowego Centrum Nauki (Opus) oraz współkierowniczką zagranicznego, przyznanego przez European Association of Social Psychology.

Zgodnie z artykułem 219 ust.1 pkt 2 Ustawy dodatkowym warunkiem nadania stopnia doktora habilitowanego jest „wykazywanie się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej”.

Habilitantka w doskonały sposób spełniła ten warunek. Międzynarodowy charakter aktywności naukowej, oprócz publikacji o zasięgu międzynarodowym i realizacji międzynarodowych grantów, to pobyty w zagranicznych instytucjach naukowych. W Uniwersytecie w Bernie realizowała projekt badawczy w ramach Funduszu Stypendialnego SCIEIX (2012-2013). Otrzymała stypendium rządu szwajcarskiego (*Swiss Government Excellence Scholarship*) na rok 2013/2014. W tymże Uniwersytecie prowadziła badania post-doctoral w latach 2014-2018. Następnie była zatrudniona na stanowisku adiunktki w Uniwersytecie Surrey, Wielka Brytania. Dodatkowo odbyła wiele krótkich wizyt studyjnych w zagranicznych uniwersytetach (Stany Zjednoczone, Izrael, Niemcy, Włochy). Wspomniany warunek wykazywania się aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni spełniła także na gruncie polskim; w latach 2018-2020 pracowała na stanowisku adiunktki w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Bardzo bogata aktywność dotyczy międzynarodowych wystąpień; w ramach zaproszeń z zagranicznych uniwersytetów (kilkanaście razy) oraz referatów na konferencjach (ponad 30), w których w większości była pierwszą autorką.

Innym przykładem międzynarodowej aktywności naukowej jest recenzowanie artykułów w wielu międzynarodowych prestiżowych czasopismach naukowych, szczególnie z

obszaru psychologii społecznej i psycholingwistyki a także recenzowanie grantów do takich organizacji wspierających badania naukowe jak: Israel Science Foundation i Swiss National Science Foundation. Jest członkiem zwyczajnym dwóch międzynarodowych towarzystw: European Association of Social Psychology oraz Society for Personality and Social Psychology.

Międzynarodowy charakter ma także jej działalność dydaktyczna; podczas pobytu w zagranicznych uniwersytetach prowadziła wykłady i ćwiczenia z psychologii społecznej (Uniwersytet w Surrey), seminarium licencjackie i magisterskie (Uniwersytet w Surrey i Uniwersytet w Bernie), gościnne wykłady z Psychologii pracy i organizacji na Uniwersytecie w Padwie.

Dodajmy, że Habilitantka prowadzi ważne zajęcia (w języku polskim i angielskim) w Uniwersytecie SWPS – wykłady i ćwiczenia z psychologii społecznej, podstawowe i zaawansowane ćwiczenia z metodologii i statystyki, seminaria magisterskie. Posiada także dorobek z zakresu popularyzacji nauki i uczelnianej działalności organizacyjnej.

Konkluzja

Na podstawie przeprowadzonych powyżej analiz stwierdzam, że dorobek dr Magdaleny Formanowicz uzyskany po otrzymaniu stopnia naukowego doktora odpowiada wymogom określonym w art. 219 ust. 1 pkt.2 *Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Wśród całego dorobku naukowego znajdują się osiągnięcia zawarte w 2 cyklach powiązanych tematycznie artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych. Przedstawione cykle artykułów stanowią znaczny wkład w rozwój psychologii. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie dr Magdaleny Formanowicz do dalszych kroków postępowania habilitacyjnego.

Józef
Maciuszek

Elektronicznie podpisany
przez Józef Maciuszek
Data: 2022.08.12 14:23:21
+02'00'